

аналізу оглядачем часопису був розглянутий відрізок часу з 1895 по 1904 рр. включно. В результаті автор засвідчив, що загальна кількість робітничих спілок в кінці 1904 р. досягла 1.148, яка налічувала 1.866.705 членів. Автор встановив, що в цілому робітничі спілки з кожним роком мали тенденцію до збільшення. Про це свідчать відомості, наведені в огляді, автор якого зазначив, що у 1904 р. загальна кількість тред-юніоністів була значна більшою ніж у 1899 р. [6, с. 45]. Спостерігач також торкнувся фінансової сторони об'єднань тред-юніонів. На його думку, найбільші їхні витрати полягали в організації та підтримці страйків на користь безробітних.

У 1908 р. «Русская мысль» повідомляла про постійні конфлікти, що виникали між працедавцями та робітниками. Визначалась також загрозлива роль подібних суперечок у загальній структурі соціальних відносин [9, с. 29]. Російська дійсність після революції 1905–1907 рр. мала чітке уявлення про те, що страйками та іншими формами тиску на капітал робітники вимушували власників до відповідних поступок.

Про організацію конфліктів писав «Вестник Европы». На сторінках цього видання журналісти неодноразово вказували на вкрай важке становище трудівників, а також страйки, що час від часу проходили на вулицях Лондона та інших міст Великої Британії. У 1912 р. подана інформація про страйковий рух в Англії. В статті мова йшла про розв'язання конкретного конфлікту між власниками та робітниками вугільної промисловості, під час якого останні потребували більш значної платні за свою працю [5, с. 383–384].

Таким чином, звернення російських часописів до історії Великої Британії, без сумніву, представляє інтерес. Російські читачі на основі даних повідомлень могли скласти відповідне уявлення про англійський тред-юніонізм. Аналіз матеріалів більшості повідомлень характеризує високий рівень уваги журналістів до основних проблем соціально-економічного розвитку Великої Британії. У більшості статей кореспондентами порушувалися серйозні проблеми внутрішньополітичного життя країни. Проте, російськими часописами висвітлені не всі аспекти англійського тред-юніонізму. Здебільшого, публікації носять несистемний характер, що вказує на недоліки відомостей та джерел, а також переконання, яких дотримувались видання. Тим не менш, звернення російських часописів початку ХХ ст. до соціально-економічної історії Великої Британії представляє глибоке наукове та практичне значення.

Список використаних джерел

1. Ботіка, Т.С., 2011. 'Діяльність англійських тред-юніонів у висвітленні російських часописів кінця ХІХ – початку ХХ ст.', *Записки історичного факультету / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*, Одеса, Вип.22, с.191–199.
2. Brentano, L., 1903. 'Профессиональные организации рабочих', СПб., 57 с.
3. Brun, M., 1906. 'Стачки рабочих и палаты труда', *Московский еженедельник*, №15, с.33–39.
4. Золотов, АВ., 2011. 'Развитие профсоюзного движения России', Н.Новгород, 374 с.
5. 'Иностранное обозрение. Грандиозная забастовка в Англии', 1912. *Вестник Европы*, №3, с.383–385.
6. 'Иностранное обозрение. Статистика тред-юнионов', 1906. *Мир Божий*, №4, с.45–46.

7. Надев, К., 1907. 'Безработица и профессиональные рабочие союзы на Западе', *Современный мир*, №1, с.73–89.

8. Уэбб, С. и Б., 1899. 'История рабочего движения в Англии', СПб., 363 с.

9. Швиттау, Г., 1908. 'Организации работодателей в их отношениях с организованными рабочими', *Русская мысль*, №11, с.29–49.

10. Юргенс, ИЮ., Можяев, ВЕ., 1996. 'Профсоюзы: вчера, сегодня, завтра', М., 96 с.

References

1. Botika, TS., 2011. 'Dijal'nist' anglijs'kyh tred-unioniv u vysvitleni rosijs'kyh chasopysiv kincja XIX – pochatku XX st. (The activities of British trade unions in the coverage of Russian periodicals of the late nineteenth and early twentieth centuries)', *Zapysky istorychnogo fakul'tetu / Odes'kyj nacional'nyj universytet imeni I. I. Mechnykova*, Odesa, Vyp.22, s.191–199.
2. Brentano, L., 1903. 'Professional'nye organizacii rabochih (Professional organizations of workers)', SPb., 57 s.
3. Brun, M., 1906. 'Stachki rabochih i palaty truda (Strikes of workers and chambers of labor)', *Moskovskij ezhenedel'nik*, №15, s.33–39.
4. Zolotov, AV., 2011. 'Razvitie profsojuznogo dvizhenija Rossii (The development of the trade union movement in Russia)', N.Novgorod, 374 s.
5. 'Inostrannoe obozrenie. Grandioznaja zabastovka v Anglii (Foreign Review. Grand strike in England)', 1912. *Vestnik Evropy*, №3, s.383–385.
6. 'Inostrannoe obozrenie. Statistika tred-unionov (Foreign Review. Trades Union Statistics)', 1906. *Mir Bozhij*, №4, s.45–46.
7. Nadev, K., 1907. 'Bezrobotica i professional'nye rabochie sojuzy na Zapade (Unemployment and professional unions in the West)', *Sovremennyj mir*, №1, s.73–89.
8. Ujebb, S. i B., 1899. 'Istorija rabochego dvizhenija v Anglii (The history of the labor movement in England)', SPb., 363 s.
9. Shvittau, G., 1908. 'Organizacii rabotodatelej v ih otoshenijah s organizovannymi rabochimi (Employers' organizations in their relationship with organized workers)', *Russkaja mysl'*, №11, s.29–49.
10. Jurgens, IU., Mozhaev, VE., 1996. 'Profsojuzy: vchera, segodnja, zavtra (Trade unions: yesterday, today, tomorrow)', M., 96 s.

Botika T. S., PhD, Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), btatiana654@gmail.com

English trade unionism on the pages of Russian magazines at the beginning of the 20th century

The reports about English trade unions are depicted on the pages of the Russian magazines. The peculiarity of making of trade unions is analyzed and their main characteristic features are investigated.

Keywords: Great Britain, trade unions, society, working movement, union, Russian magazines.

* * *

УДК 327.39(53)

Гуцало С. Є.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, Інститут всесвітньої історії НАН України (Україна, Київ), tatoserg@ukr.net, asia-afrika@rambler.ru

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕГІОНІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ В ХХ–ХХІ СТ.

Досліджуються інтеграційні процеси в регіоні Близького Сходу протягом тривалого історичного періоду. Стисло показані тенденції діяльності провідних регіональних і субрегіональних арабських організацій, зокрема, Організації Саадабадського пакту, Ліги арабських держав, Ради співробітництва арабських держав Перської (Арабської) Затоки, Союзу Арабського Співробітництва. Аналізуються як позитивні аспекти міжарабського співробітництва, так і його недоліки в різних історичних умовах.

Ключові слова: Близький Схід, арабська інтеграція, міжарабська організація, субрегіональне співробітництво арабських країн, міжнародний договір, пакт про інтеграцію.

Метою запропонованої статті є дослідження інтеграційних тенденцій і проектів у регіоні Близького Сходу протягом XX – XXI століть. Головна увага приділяється не теоретичній інтеграції, а діяльності реальних близькосхідних інтеграційних організацій.

Згадана тема висвітлена в декількох дисертаційних дослідженнях і ряді публікацій д.і.н., професора Ю. С. Скорохода. Але комплексний розгляд суб-регіональних міжарабських об'єднань в контексті загально арабських інтеграційних устремлень робиться вперше. Також *вперше* робиться короткий аналіз діяльності Організація Близькосхідної Антанти (міжвоєнний період) та Союзу Арабського Співробітництва (1980–1990 рр.).

Досліджуючи обрану тему, треба коротко констатувати, що регіон Близького Сходу завжди знаходився в центрі світової політики і входив до сфер стратегічних інтересів провідних світових держав.

Короткий екскурс в історію показує, що перша регіональна організація на Близькому Сході була створена разом з підписанням 8 липня 1937 р. в Тегерані в Саадабадському палаці так званого **Саадабадського пакту**. **Створена організація одержала назву Близькосхідної Антанти**. Пакт підписали представники Афганістану, Ірану, Іраку і Туреччини на 5 років з продовженням на такі ж періоди у випадку відсутності денонсації Пакту однієї зі сторін. Пакт набув чинності 25 червня 1938 р. і оформив, як вже згадувалося вище Організацію Близькосхідної Антанти. Укладенню пакту активно сприяла Велика Британія з метою укріплення своїх позицій на Близькому та Середньому Сході. Учасники Пакту зобов'язалися проводити політику невтручання у внутрішні справи один одного і поважати недоторканість кордонів, як зовнішніх, так і двосторонніх, взаємно відмовитися від актів агресії. Сторони домовилися проводити взаємні консультації у випадку виникнення міжнародних конфліктів, захищати спільні інтереси, не допускати створення і діяльності на своїй території організацій і озброєних формувань, що переслідують ворожі цілі проти однієї зі сторін Пакту. Одночасно з Пактом був підписаний Протокол про створення постійно діючого органу – Ради Близькосхідної Антанти у складі міністрів 4 держав. У часи Другої світової війни територія Іраку фактично формально повернулася під протекторат Великої Британії. Іран був окупований британськими і радянськими військами. Таким чином, учасники Пакту зайняли різні позиції стосовно ворогуючих сторін і Пакт розпався [1, с. 5–6].

Після закінчення Другої світової війни США та Велика Британія перейшли до політики створення регіональних військово-політичних блоків для просування власних і спільних інтересів у різних частинах світу. На Близькому та Середньому Сході великі держави підтримали практику розширення діяльності Туреччини та Іраку як учасників **підписаного 24 лютого 1955 р. Багдадського пакту (блоку)**. **У серпні 1959 р. Багдадський пакт було перетворено в Організацію Центрального Договору (СЕНТО), до якого приєдналися Велика Британія як постійний член і США як спостерігач**. Провідну керуючу антикомуністичну і антирадянську роль у СЕНТО відігравали США. Але після революції 1958 р. в Іраку новий Багдад відмовився від участі в Організації

Центрального Договору (формально вихід Іраку з СЕНТО стався у 1959 р.).

У 1960-х рр. США, прагнучи стримати розвал СЕНТО уклали дублюючі СЕНТО двосторонні військові угоди з Іраном, Пакистаном і Туреччиною. Втім, подолати протиріччя в рамках СЕНТО американцям не вдалось. Тим більше, що ісламські сили набрали потужності в Ірані, що призвело до ісламської революції. У 1979 році Іран та Пакистан заявили про вихід з блоку. Того ж 1979 р. Туреччина запропонувала припинити діяльність СЕНТО [2, с. 314–315].

Найбільш відома близькосхідна інтеграційна організація – Ліга арабських держав (ЛАД) – належить до найстаріших регіональних організацій афро-азіатського світу.

Після Другої світової війни на протиположних планам Великої Британії на Близькому Сході, в Арабському світі склалася вісь Каїр – Ер-Ріяд. У лютому 1944 р. з ініціативи прем'єр-міністра Єгипту розпочалися консультації з питання створення міжнародної панарабської організації – Ліги арабських держав.

У жовтні 1944 р. на конференції в єгипетському місті Александрія представників Єгипту, Саудівської Аравії, Сирії, Трансйорданії, Іраку і Лівану був підписаний «Александрійський протокол» про створення підготовчого комітету генерального арабського конгресу [3, р. 201–204].

Остаточні цілі і принципи ЛАД було сформульовано у Пакті (Статуті) ЛАД, підписаному 22 березня 1945 р. у Каїрі в палаці Аз-Зафаран лідерами 6 арабських держав. 10 травня 1945 р. Пакт набув чинності.

Пакт складається з преамбули і двадцяти статей, що трактують питання членства в ЛАД, поправок до Пакту і ратифікації Пакту. Складовою частиною Пакту вважаються три додатки до нього – про Палестину, про співробітництво з арабськими країнами, які не беруть участі в Раді ЛАД, про призначення генерального секретаря ЛАД [4, р. 125].

Основними органами Ліги, згідно Пакту і Договору про спільну оборону і економічне співробітництво 1950 р., стали Рада Ліги, Рада спільної оборони, Економічна рада і Генеральний секретаріат. Практика арабських міжнародних відносин додала до цих органів ще один – арабські наради на вищому рівні – Конференції (саміти) глав держав і урядів, що по суті стали головним форумом ЛАД.

Станом на сьогодні, основним робочим органом ЛАД є Рада зі штаб-квартирою в столиці Єгипту. Рада складається з представників усіх держав-членів ЛАД. Кожна держава має в Раді один голос.

Рішення Ради, ухвалені одногосно, мають обов'язкову силу для всіх держав-членів Ліги. Рішення Ліги, ухвалені більшістю голосів, обов'язкові лише для держав, що голосували позитивно за такі рішення.

Держава-член Ліги, яка постраждала від збройного нападу, або якій загрожує збройний напад, має право вимагати негайного скликання Ради ЛАД. Згідно ст.2 Договору про спільну оборону і економічне співробітництво між державами ЛАД від 13 квітня 1950 р., члени ЛАД розглядають будь-який акт збройної агресії, здійсненої проти одного чи декількох з них або проти їхніх збройних сил, як агресію проти них усіх. «Тому, згідно з правом на самозахист, вони

зобов'язуються, кожен окремо або колективно, прийти на допомогу державі чи державам, що піддалися агресії, і негайно прийняти, окремо чи колективно, всі доступні заходи, включаючи використання збройної сили, для відбиття агресії і встановлення миру та безпеки» [5, р. 4–9].

На ранньому етапі своєї діяльності ЛАД об'єднала держави зі спорідненою політичною і соціально-економічною організацією. Проте, вже тоді було очевидно, що внаслідок різних рівнів економічного розвитку, зрілості суспільних відносин в цих країнах в рамках ЛАД будуть проявлятися як доцентрові, так і відцентрові тенденції. Об'єднання в Лігу допомогло незалежним на той час країнам отримати інститут узгодження зовнішньополітичних курсів, але не змогло вивести співробітництво (ні в той час, ні пізніше) на такий рівень, коли б ЛАД могла стати втіленням системи колективної безпеки на Близькому Сході та у Північній Африці, гарантувати від нових регіональних конфліктів. В області координації спільної соціально-економічної політики успіхи Ліги ще скромніші.

Для ЛАД помітними є декілька етапів розвитку і впливу на ситуацію у Близькосхідному регіоні.

Період 1944–1952 рр. ознаменувався зміцненням держав-членів ЛАД завдяки їх відвертому анти-ізраїльському курсу. Після невдалої для арабів війни 1948 р. країни-члени ЛАД у 1950 р. уклали Договір про спільну оборону. Це важливий документ, але він не відіграв ніякої ролі у наступній війні 1956 р. Тому нове єгипетське керівництво на чолі з Г. А. Насером пішло на нові форми співпраці зі співдружністю арабських держав. Мається на увазі проведення міжарабських самітів, перший з яких відбувся у 1964 р. Фактично вже тоді араби почали замислюватися над можливістю нової війни з Ізраїлем, яка і відбулася в червні 1967 р. Важко покладати провину за цю війну на одну із сторін. Але очевидно, що Єгипту не потрібно було перекривати доступ торгових кораблів до ізраїльського порту Ейлат, що стало безпосереднім приводом для війни. Переживши чергову поразку у новій Шестиденній війні, араби підсумували наслідки збройних протистоянь з Ізраїлем на відомому саміті ЛАД 1967 р. в Хартумі.

Період 1978–1982 рр. являє собою один з найскладніших, навіть кризових, етапів в історії ЛАД. У цей час, внаслідок укладення Єгиптом кемп-девідських угод з Ізраїлем, Ліга виявилася нездатною практично сприяти пошуку альтернативних мирних шляхів врегулювання найнебезпечнішого конфлікту в регіоні – арабо-ізраїльського. До 1982 р. вона залишалася на позиціях трьох «ні», сформульованих вже згаданою Хартумською 1967 р. нарадою ЛАД: «ні» миру з Ізраїлем, «ні» переговорам з Ізраїлем, «ні» визнанню Ізраїлю. ЛАД ігнорувала той історичний прецедент, який являли собою кемп-девідські угоди, коли вперше на практиці був реалізований принцип «мир в обмін на землю».

Перші ознаки реалізму інших арабських лідерів проявилися на двоетапній нараді 1981–1982 рр. у марокканському місті Фес. Саме тоді за ініціативи тогочасного короля Саудівської Аравії Фахда ЛАД ухвалила перший загальноарабський план врегулювання близькосхідного конфлікту. План Фахда в зауважуваній формі визнавав право Ізраїлю на існування в обмін на арабські землі та нічого не говорив про Організацію

визволення Палестини (ОВП), яку ізраїльтяни у той час вважали терористичною організацією.

Заради справедливості слід підкреслити, що більшість членів ЛАД, незважаючи на власний пропагандистський бойкот Єгипту, **фактично і формально не виключили Єгипет зі складу ЛАД, а його членство в даній організації було тільки призупинено.** Єгипет не був у повній ізоляції, а його приклад, як вже згадувалося вище, навіть надихнув реалістично мислячих політиків, у першу чергу Саудівську Аравію, Марокко, Йорданію на пошук мирних підходів в контексті розгляду перспектив відносин з Ізраїлем. Феський план, який незважаючи на деякі недоліки, свідчив про розуміння більшістю конструктивно мислячих арабських керівників необхідності пошуку шляхів до тривалого миру на Близькому Сході.

1980-і рр. стали періодом випробування ЛАД на міцність. З однієї сторони, після неприйняття Ізраїлем Феського плану частина арабських керівників фактично пішла на спроби підключити ОВП та Йорданію до кемп-девідського процесу в обхід ЛАД. Це була вже інша крайність, тому що одержати необхідні міжнародно-правові гарантії від Ізраїлю і США цьому курсу не вдалося. Тому 1982–1985 рр. – це роки кризи в ЛАД, коли протиріччя між радикальними і поміркованими режимами заважали просуванню вже, здавалося б, схваленого більшістю арабів Феського плану.

У середині 1980-х рр. ускладнився весь комплекс міжнародних відносин у регіоні: крім арабо-ізраїльського конфлікту, ліванської війни, продовжилася ескалація ірано-іракського і західно-сахарського конфліктів. Щоб уникнути розширення зон всіх цих найнебезпечніших конфліктів (а крім них були ще війни в Чаді, Судані, Еритреї), ЛАД повинна була діяти, зміцнювати свій авторитет. У самій ЛАД відбулися важливі внутрішні зміни: організаційно оформилася група поміркованих держав – у **1981 р. виникла Рада співробітництва арабських держав Перської (Арабської) затоки.** Шість її членів (Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ, Бахрейн, Катар, Оман) стали ініціаторами підвищення ефективності рішень Ліги. Цьому в значній мірі сприяло блокування Іраку з Радою співробітництва. У той час Ірак посилював позиції поміркованих сил в ЛАД. За зазначених умов стало можливим проведення етапної наради ЛАД в Алжирі (1988 р.), де був знову підтверджений Феський план, засуджений міжнародний тероризм. Рішення Алжирської наради відкрили шлях до повернення Єгипту в ЛАД, а також першого проголошення незалежності Держави Палестина. Повернення АРС до ЛАД відбулося у 1989 р. на саміті арабських держав у Касабланці.

Необхідно додати, що революційний вплив на всі процеси в ЛАД справило перше палестинське повстання на окупованих територіях (перша інтифада). Воно значно посилило позиції Я. Арафата, дозволило йому зробити нові реалістичні кроки: визнати резолюцію 242, визнати право Ізраїлю на існування, відмовитися від тероризму.

Період 1988–1989 рр. в діяльності ЛАД можна охарактеризувати як один з найбільш вдалих. По-перше, нові неконфронтаційні підходи перемогли на нарадах лідерів арабських країн в Алжирі (1988 р.) і в Касабланці (1989 р.) [6, р. 13–14]. По-друге, жорстка позиція ЛАД щодо ірано-іракського конфлікту значною

мірою сприяла його локалізації і припиненню. І по-третє, що дуже важливо, від імені ЛАД був розроблений план врегулювання 15-річної громадянської війни в Лівані (Таїфський план), який визнали більшість протиборчих в Лівані сил. Склалися реальні передумови для конструктивного тиску на Ізраїль з палестинської проблеми. **У 1989–1990 рр. оформився другий поміркований форум арабських держав, так званий Союз Арабського Співробітництва (САС) у складі Єгипту, Іраку, Йорданії та Північного Ємену.** САС офіційно оформив союз згаданих чотирьох арабських країн, який фактично працював з 1980 р., коли розпочалась ірано-іракська війна. Каїр постачав Багдаду зброю, яка йорданськими автошляхами потрапляла в Ірак. Згодом у цій місцевості було вирішено прокласти залізницю. Згадане чотиристороннє співробітництво користувалося підтримкою Саудівської Аравії, яка вже тоді розглядала шіїтську небезпеку з боку Ірану та перспективу посилення впливу шіїтів-зейдитів у Північному Ємені. Створення САС у лютому 1989 р. МЗС Саудівської Аравії вітав спеціальною заявою. І знову доводиться констатувати, що всі зазначені позитивні процеси посилення поміркованих держав були значною мірою загальмовані через іракську агресію проти Кувейту у серпні 1990 р.

З іншого боку, не можна не зазначити, що дві війни арабських союзників США проти Іраку ще більше загострили кризу як в міжарабських відносинах, так і в діяльності ЛАД у цілому.

Наступним періодом діяльності ЛАД став початковий відтинок часу в XXI столітті.

Тут важливо зазначити, що наради Ліги на вищому рівні практично перестали проводитися. Лише у 2001 р. саміт в Аммані визначив у нових історичних умовах принципові питання спільних підходів арабських країн до проблем ситуації на Близькому Сході, коли після двох анти-іракських війн США перетворилися з фактору зовнішнього впливу на події в регіоні у фактор постійної присутності на Близькому і Середньому Сході.

Варто також відзначити, що всі арабські і позарегіональні керівники приділяли і приділятимуть увагу пошуку місця **проблеми Єрусалима** в усьому комплексі проблем арабо-ізраїльського протистояння. Залишаючись органічною частиною палестинської проблеми, це питання має велике політичне значення [7, р. 34, 62].

Специфіка ставлення арабських країн до даної проблеми пояснюється значною мірою роллю ісламу в Арабському світі [8, с. 124]. Мусульманська релігія тут набагато сильніша, ніж іудаїзм в Ізраїлі, чи християнство в Європі. Мусульманські богослови в більшості арабських країн фактично інтегровані в систему політичної влади. Ідея особливої ролі арабів у боротьбі всіх мусульман за збереження священної ісламу має глибокі історичні й ідеологічні корені [9, с. 50–51]. Свій внесок у розробку зазначених поглядів зробив і перший генеральний секретар Ліги арабських держав Абд ар-Рахман Аззамі [10, р. 2]. Розвиваючись у специфічних культурно-релігійних умовах регіону, панарабізм та арабський націоналізм, вираженням яких великою мірою стала ЛАД, ніколи не був секуляристським, як на Заході чи в певних аналогічних течіях єврейської діаспори. Це й визначило особливий зв'язок, навіть

сплав політики та релігії в Арабському світі, важливість традиційного мусульманського релігійно-морального ідеалу в суспільному житті.

Як вже зазначалося вище, з початком 2000-х рр. ЛАД потрапила до смуги чергового послаблення ефективності своїх рішень. З 2002 р. по березень 2008 р. саміти ЛАД фактично не проводилися. А на 27-му саміті ЛАД, який відбувся в Бейруті у березні 2008 р. були присутні представники лише 13 з 22 арабських країн. Причому найвпливовіші арабські країни – Єгипет і Саудівська Аравія не були представлені взагалі. Центр близькосхідної інтеграційної політики знову змістився в Каїр та до найбагатших арабських країн-членів Ради співробітництва держав Перської (Арабської) затоки.

Етапним у XXI столітті став саміт ЛАД 27 березня 2002 р. у Бейруті. Варто зазначити що його відвідали лише 10 з 22 керівників арабських країн. Але саме скликанню зазначеному форуму присвятив свою мирну ініціативу тогочасний кронпринц Саудівської Аравії Абдулла Бен Абдель Азіз. Його план являє по суті принципову пропозицію щодо припинення арабо-ізраїльського конфлікту. Після схвалення самітом ЛАД у Бейруті ініціатива стала відома світові як Арабська мирна ініціатива 2002 р. План передбачає 1) повне виведення ізраїльських військ з усіх окупованих арабських територій, включаючи сирійські Голанські висоти, і території частково окупованого південного Лівану до ліній розмежування, які існували станом на 4 червня 1967 р.; 2) досягнення справедливого вирішення проблеми палестинських біженців згідно резолюції Генеральної Асамблеї ООН №194 від 11 грудня 1948 р.; 3) створення і визнання незалежної і суверенної Палестинської держави на всіх палестинських територіях станом на 4 червня 1967 р. на Західному березі річки Йордан і Секторі Газа зі столицею у Східному Єрусалимі.

Далі, згідно вказаного мирного плану, у відповідь на визнання Ізраїлем зазначених пропозицій, усі арабські держави 1) вважатимуть арабо-ізраїльський конфлікт закінченим і підпишуть мирний договір з Ізраїлем та визнають мир між усіма державами Близькосхідного регіону; 2) встановлять нормальні відносини з Ізраїлем в рамках всеохоплюючого миру між сторонами. Згідно цього плану, від імені керівництва Саудівської Аравії всі арабські держави виходять до Ради Безпеки ООН з ініціативою, яка спирається на два базових принципи: нормальні відносини і безпека для Ізраїлю в обмін на повний вихід Ізраїлю з усіх окупованих арабських територій, визнання незалежності Палестинської держави зі столицею у Східному Єрусалимі, а також повернення біженців згідно резолюції ГА ООН №194. ЛАД готова досягти переговорного врегулювання проблеми палестинських біженців без згадування арабами термінів «право на повернення» «всіх палестинських біженців» [11, р. 2].

Розуміючи нагальну необхідність вироблення паралельних зовнішнім внутрішнім загальноарабських принципів реформ, кронпринц Саудівської Аравії Абдулла Бен Абдель Азіз у 2002 р. також додатково запропонував арабським лідерам розглянути саудівський проект найважливіших підходів до проблеми внутрішніх реформ. Після схвалення вказаного саудівського плану країнами ЛАД в грудні 2002 р. цей план одержав назву «Арабської хартії» [12]. Саудівське керівництво вважало,

що згадане було необхідно, щоб запобігти непотрібним внутрішньо-арабським соціальним катаклізмам.

Але шлях навіть до можливості припущення арабо-ізраїльського примирення виявився дуже тернистим. Лише 9–10 липня 2007 р. ЛАД відрядила, а Ізраїль погодився прийняти арабську делегацію на чолі з єгипетським міністром закордонних справ Ахмедом Абуль Гейтом [13].

Проте загалом офіційна реакція Ізраїлю на нову мирну ініціативу ЛАД була стриманою, хоча і викликала неоднозначну дискусію в ізраїльському істеблішменті [14]. У черговий раз налагодити діалог з Ізраїлем вже у квітні 2014 р. спробував палестинський лідер Махмуд Аббас, який підтвердив готовність палестинської сторони відновити переговори з Ізраїлем і закликав переглянути позицію Тель-Авіва до можливості компромісних варіантів у відповідь на відновлення переговорів з палестинцями Західного берега річки Йордан (без екстремістів з ХАМАСу) та повернутися на відновлених переговорах до концепції двох держав [15].

На 29-му саміті ЛАД в Аммані 29–30 березня 2017 р., який фактично відродив панарабську організацію після тривалої стагнації (у саміті взяли участь 21 з 22 лідерів арабських країн), араби на чолі з новим королем Саудівської Аравії Салманом знову підтвердили мирний план 2002 р. і відсутність бажання військово-конфронтувати з Ізраїлем за умови схвалення ним мирного плану [16]. Ситуація в регіоні Близького Сходу різко загострилася після визнання новим президентом США Дональдом Трампом столицею Ізраїлю міста Єрусалим (9 грудня 2017 р.). У відповідь на згадане, понад 60 країн світу (в основному арабських та мусульманських) визнали Єрусалим столицею Держави Палестина. Самі ж арабські держави провели позачерговий 31-й саміт ЛАД у квітні 2018 р. в саудівському місті Дахран. Згадана нарада була названа «Єрусалимським самітом ЛАД» і різко засудила вказані кроки США та Ізраїлю щодо визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю [17].

Загалом необхідно підкреслити, що у другому десятилітті ХХІ століття урізноманітнилися загрози, з якими зіштовхуються арабські країни. Передусім тут необхідно згадати проблему тероризму, а також посилення протиріч між Іраном та країнами-членами Ради співробітництва арабських країн Перської (Арабської) затоки і перш за все, Саудівською Аравією. Головними міжнародними проблемами у кризових саудівсько-іранських відносинах стали війни в Сирії та Ємені.

На 28-му саміті ЛАД 30–31 березня 2015 р. в єгипетському місті Шарм аш-Шейх повалений, але підтриманий саудитами президент Ємену А. Хаді закликав до відкритого втручання Саудівської Аравії та створеної нею коаліції 10 арабських держав в єменський конфлікт, який розпалював і розпалює Іран [18].

На 29-му саміті ЛАД 11–12 вересня 2017 р. в Йорданії арабські країни знову закликали боротися з тероризмом і гегемонізмом (не згадуючи в тексті заключної резолюції саміту конкретно Іран, який стоїть за війнами в Ємені та Сирії). Коли ж постійний представник Катару при ЛАД Султан Саад Аль-Мураїхі намагався висловитися про відкритість іранської дипломатії до компромісних рішень щодо деяких питань ситуації в Близькосхідному регіоні, представники антитерористичного квартету (Саудівська Аравія, Єгипет, ОАЕ та Бахрейн) фактично влаштували

анти-іранський та анти-катарський словесний демарш, який ще більше поглибив кризу в стосунках ЛАД з Іраном та Катаром [19]. Згодом, 29 жовтня 2017 р., вже після саміту ЛАД, міністр закордонних справ Бахрейну Халід бін Ахмед Аль Халіфа навіть запропонував заморозити членство Катару в Раді співробітництва арабських держав Перської (Арабської) затоки [20].

І все ж, незважаючи на численні протиріччя і складності в роботі, до позитивних рис діяльності ЛАД слід віднести самостійність і незалежність від політики західних країн з самого початку її існування, а також значний, хоча подеколи неоднозначний авторитет зовнішньополітичних рішень, що дає можливість говорити про ще один (колективний) **арабський фактор у міжнародних справах**.

В Україні традиційно уважно ставляться до діяльності Ліги арабських держав та Ради співробітництва арабських держав Перської (Арабської) Затоки.

Готовність України докласти зусилля за припинення насильства в регіоні та повернення сторін до переговорного процесу позитивно сприймається керівництвом ЛАД. Нове керівництво України на чолі з президентом П. О. Порошенком ухвалило принципове рішення про активізацію розвитку відносин з арабськими країнами, що і підтвердили офіційні візити Петра Порошенка до Саудівської Аравії та ОАЕ у листопаді 2017 р.

Список використаних джерел

1. 'Дипломатический словарь в 3-х томах' 1986, главная редакция А. А. Громыко, М.: Издательство «Наука», Том III, с.5–6. // 'Diplomaticeskij slovar' v 3-h tomah (Diplomatic dictionary in 3 volumes) 1986, glavnaia redakcija A. A. Gromyko, M.: Izdatel'stvo «Nauka», Tom III, s.5–6.
2. 'Дипломатический словарь в 3-х томах' 1986, главная редакция А. А. Громыко, М.: Издательство «Наука», Том II, с.314–315. // 'Diplomaticeskij slovar' v 3-h tomah (Diplomatic dictionary in 3 volumes) 1986, glavnaia redakcija A. A. Gromyko, M.: Izdatel'stvo «Nauka», Tom II, s.314–315.
3. 'The Pact of the League of Arab States', 1986, *Arab Affairs*, Tunis, Summer, No1, p.201–204.
4. 'Treaty of Joint Defense and Economic Cooperation among the states of the Arab League, April 13, 1950', 1982, *Taylor Alan. The Arab balance of power*, Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 175 p.
5. Див.: 'Иерусалим – 3000 years anniversary edition', Herzlia: Palphot LTD, б.г., 72 с.
6. Hiett, P., 1990. 'Arab League: Back to Cairo // Middle East International (MEI)', L., March, 16, No371, p.13–14; Hani Hazaimeh, 'Arab FMs reject unilateral steps that jeopardize legal status of Jerusalem', 2017, *Arab News*, March 28.
7. Esposito, J.L., 1987. 'Islam and Politics', Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 247 p.
8. Azzam, A.A., 1980. 'La Ligue Arabe et l'unité mondiale', *La pensee politique arabe contemporaine / editor Abdel Malek*, P.: Editions du Seuil, 384 p.
9. Sardar, Z., 1985. 'Islamic Futures: The Shape of Ideas to Come', L., N.Y.: Mansel Publishing LTD, 367 p.
10. 'The Arab Declaration 2002'. [online]: http://en.wikipedia.org/Arab_Peace_Initiative#2002_summit.
11. 'Le Monde', P., 2003, 28 fevrier, p.2.
12. 'Arab League Sending Delegation to Israel', 2007, *Asharq al-Awsat*, July 9.
13. Nazir Majli, 2013. 'Netanyahu Fears Kerry Moving Away from Israeli Stance on Two-State Solution', *Asharq al-Awsat*, May 3.
14. Sawsan Abu-Husain, 2014. 'Abbas says open to negotiation extension in return for East Jerusalem', *Asharq al-Awsat*, April 10.
15. Hani Hazaimeh, 2017. 'Arabs to back Mideast talks if Palestine state guaranteed', *Arab News*, March 30.
16. 'Yemen FM calls for Arab ground intervention', 2015, *Al Arabiya*, March 31.

17. Osama Al-Sharif, 2018. 'Arab League must write new chapter in pan-Arab cooperation', *Arab News*, April 16.

18. Aisha Fareed, 2017. 'Stand-off at Arab League as Qatar praises Iran', *Arab News*, September 12.

19. 'Bahrain foreign minister calls for freezing Qatar out of GCC', 2017, *Ahramonline*, October 30. [online] [http:// English. Ahram.org/ News/280675.aspx](http://English.Ahram.org/News/280675.aspx).

20. Див: 'Освободившиеся страны и международное право', 1987. *отв. ред. д.ю.н., проф. Блищенко И. П.*, М.: *Международные отношения*, 263 с. // 'Освободившиеся страны и международное право (Liberated countries and international law)', 1987. *отв. ред. д.ю.н., проф. Блищенко И. П.*, М.: *Международные отношения*, 263 с.

21. 'Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН №194 от 11 декабря 1948 г.' 1984. *Палестинская проблема. Документы ООН, международных организаций и конференций, составитель Р. Давыдов*, М.: *Прогресс*, 238 с. // 'Rezolucija General'noj Assamblei ООН №194 от 11 dekabnja 1948 g. (UN General Assembly Resolution No. 194 of December 11, 1948)' 1984. *Palestinskaja problema. Dokumenty ООН, mezhdunarodnyh organizacij i konferencij, sostavitel' R. Davydov*, М.: *Progress*, 238 s.

Gutsalo S. Ye., *Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow, Leading Research Fellow of the Department of History of Asia and Africa Countries, Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), tatoserg@ukr.net, asia-afrika@rambler.ru*

The history of creation of international integration organizations in the Middle East region in the XX–XXI centuries

The article is an attempt to research integration processes in the Middle East during a long historical period. The author shows in brief tendencies of functioning of the leading regional and sub-regional Arab organizations, in particular, they are Organization of the Saadabad Pact, the League of Arab States, the Arab Gulf Cooperation Council. Union of Arab Cooperation. Both positive and negative aspects of inter-Arab cooperation in different historical conditions are analyzed.

Keywords: Middle East, Arab integration, inter-Arab organization, sub-regional cooperation of Arab countries, international treaty, integration pact.

* * *

УДК [94(438):355.211]«1918/1939»

Дмитрук Я. В.,
аспірантка кафедри Історії Центральної
і Східної Європи, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
dm.yaroslava@gmail.com

Умови проходження представниками національних меншин військової служби у збройних силах Польщі в міжвоєнний період

Стаття є спробою комплексного висвітлення питання проходження представниками національних меншин військової служби у Війську Польському в міжвоєнний період, а також з'ясування місця ролі нацменшин в структурі збройних сил Польщі. У статті проаналізовано дані щодо розподілу новобранців між військовими частинами та родами військ у розрізі національностей, а також висвітлено особливості військової політики щодо представників національних меншин у польській армії.

На основі опрацьованих матеріалів, зроблено висновки щодо ключових аспектів, які впливали на умови проходження військової служби у польській армії представниками національних меншин у міжвоєнний період.

Ключові слова: Військо Польське, національні меншини, військовий обов'язок.

У міжвоєнний період польське суспільство було багатонаціональним, що безпосередньо відбивалася і на формуванні збройних сил Польщі. Одним із ключових завдань польського військово-політичного керівництва було створення та підтримка сильної та обороноздатної армії, тоді як значна чисельність солдатів неполяків у Війську Польському, на їх думку, становила безпосередню загрозу безпеці держави. Саме

тому впродовж всього міжвоєнного періоду військова влада Польщі проводила послідовну політику щодо представників національних меншин, намагаючись часто попросту штучно обмежити їх чисельність не лише в цілому в армії, але й в окремих родах військ. На думку військово-політичного керівництва, запровадження подібних обмежень повинно було сприяти формуванню сильного війська, яке, у разі війни, з готовністю стане на захист країни, не зважаючи на фактор національної приналежності солдат.

Дослідження поставленої проблеми сприятиме всебічному висвітленню національної політики Польщі у міжвоєнний період, а також, вивченню національного питання у збройних силах Польщі та загальних тенденцій розвитку національних меншин у польському суспільстві в окреслений період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання правових підстав призову представників національних меншин до Війська Польського наразі не стало предметом комплексного ґрунтового дослідження. Окремі аспекти обраної теми висвітлені в роботах польських та українських науковців. Так, Т. А. Ковальський [1] приділяє значну увагу ролі національних меншин в структурі Війська Польського та піднімає питання особливостей політики військового керівництва щодо розподілу національних меншин до військових формувань після завершення призовних кампаній. У праці Д. Мателського [4] висвітлюється інформація про грудневий призов 1921 р.: чисельність національних меншин у складі армії, їх розподіл за родами військ в розрізі національностей, також подається характеристика нацменшин щодо їх ставлення до служби у Війську Польському. А. Руккас [10], М. Кротофіл [3], В. Резмер [5] розглядають у своїх працях, окрім іншого, і питання розподілу представників національних меншин до військових формувань та наголошують на існуванні щодо цієї категорії солдат низки обмежень у Війську Польському. Однак, не зважаючи на уже наявні розвідки з даної теми, необхідне її подальше ґрунтовне вивчення, із залученням ширшого кола джерел.

Мета статті – висвітлити ключові аспекти та особливості проходження представниками національних меншин військової служби в збройних силах Польщі в міжвоєнний період, а також з'ясувати роль нацменшин в структурі Війська Польського в досліджуваний період.

Військово-політичне керівництво Польщі впродовж міжвоєнного періоду приділяло багато уваги питанню забезпечення більш-менш рівномірного розподілу по військовим округам призовників непольської національності задля збереження високого рівня обороноздатності держави та з метою інтеграції представників національних меншин у польське суспільство.

Однак, на практиці, спроби збереження у військових частинах, так би мовити, національної рівноваги у співвідношенні 1:2 на користь поляків часто було неможливим. Така ситуація була пов'язана з тим, що після приєднання нових територій до Польщі, частка регіонів, де переважну більшість населення становили національні меншини зростає. Ситуація значно загострилася після проведення призову в Східній Галичині в січні 1923 р., коли стало очевидним, що відсоток українців в окремих родах військ був вищим, ніж поляків.